

Vuk'uzenzele

Swi tisiwa ka wena hi Vuhlanganisi bya Mfumo (GCIS)

Xitsonga/English

Hlangula 2015 Nkandziyiso 1

**Hofisi yo
fambafamba yi
endla swikoxo
swa misava swi
olova**

Pheji 2

**Timhaka
ta Xikaya
yi antswisa
vuorhokeri eka
hinkwavo**

Pheji 4

**YI NA
MINTIRHO
ENDZENI**

Mfumo wu twa xikombelo xa Eersterust

More Matshediso

Mfumo wu tiyimiserile ku tirha hi ku hatlisa loko swi ta eku pfuneni ka vaaki lava lavaka ku pfuniwa naswona vaaki va Eersterust, evuxeni bya Pretoria, a va siyiwangi.

Phuresidente Jacob Zuma u khomile Imbizo sweswinyana na vaaki ku kombisa ku tinyiketela ka mfumo eka nyimpi yo lwa na swidzidziharisi na nxaniso wa swipyopyi no tlakusa nhluvukiso wa vantshwa eEersterust na tindzhawu leti nga yi rhendzela.

Imbizo ya Phuresidente yi nyikile vutivi byo sungula na ku twisisa mintlhotlho leyi vaaki va hlanganaka na yona.

Mintlhotlho yo hlaya yi kongome vaaki, ku suka eka nxaniso wa swidzidziharisi na swipyopyi na minxaviso ya swidzidziharisi leyi humelelaka endzhawini liya ku ya eka swiyimo swa miholo ya le hansi na vugevenga bya le henhla na mpfumaleko wa mintirho, leswi hinkwaswo swi na nkoka wo biha eka vantshwa na lava nga ku secheni ka vutomi byo antswa.

Hi ku ya hi vayimeri va vaaki, nxaniso wa swidzidziharisi wu khumbha 15 000 wa vantshwa – ngopfungopfu vadyondzi lava helelaka va tshikile xikolo.

Phuresidente Zuma u vurile leswaku maphorisa va le ku endleni ka migingiriko leyi nga kongomisiwa eku khomiweni ka vaxavisi, tinghunchwa leti nga endzhaku ka vona, na swiphemu swin'wana swa vugevenga leswi humelelaka emigangeni.

“Kwalomuya ka 69 wa migingiriko ya vunhlori yi endlile ku fikela sweswi endzhawini liya naswona swi fikile laha ku nga khomiwa vaxavisi va swidzidziharisi. Maphorisa ya le ku tirheni na minhlangano ya vaaki leyi lwaka na vugevenga na vanakulobye va xiphemu xa vusirheleri eku endleni ka mapfumba yo lemukisa hi mhaka ya swidzidziharisi na vugevenga endzhawini liya...”

Phuresidente u engeterile leswaku Doroba ra Tshwane ri tsarisile mindyangi ya 1 024 leyi nga swela eka vaaki lava a va kuma vuorhokeri bya masungulo bya mahala, naswona hi nkarhi wa nkombiso lowu a wu khomiwile hi Mawuwani, Doroba ri tlhele ri pfuna 187 wa mindyangi leyi lavaka ku pfuniwa.

“Doroba ri nyikerile R100 000 sweswinyana eka Tisenthara ta Nhluvukiso wa Tincece emigangeni,” ku vurile Phuresidente Zuma.

Ku nga se fika Imbizo ya Phuresidente, vaholobye vo hlaya va endzerile ndzhawu liya ku tirhisana na vaaki ku kuma swintshuxo eka mintlhotlho leyi va hlanganaka na yona.

Holobye wa Nhluvukiso wa Vanhu Bathabile Dlamini u vulavurile na vaakandzhawu hi nkarhi wa Siku ra Misava ro lwa na Nxaniso wa Swidzidziharisi na ku Tlhakisiwa loku nga ri ki enawini laha vantshwa vo hlaya va nga pfumela leswaku va dzhaha “nyaope” – nhlangano wa swiribana swa metha, heroyini na mbangi.

Holobye Dlamini u vurile leswaku ndzawulo yi ta pfuna vantshwa no va yisa eka tisenthara to antswa to tolovetisa ku tshika swidzidziharisi na swipyopyi laha tikweni, kambe u va komberile

Phuresidente Jacob Zuma u endzerile eEersterust ku tirha na vaaki ku kuma swintshuxo eka swiphiko swa vona.

leswaku va tiboha ku tlhelela eka miganga ya vona tanihi vanhu vo antswa.

Mutshamaxitulu wa Komiti ya Swiendlo eka Muganga yo Lwa na Swidzidziharisi, Desiree Fischer, u vurile leswaku komiti yi tumbuluxile phurogireme ya swendlo ku pfuna ku ponisa vutomi bya vanhu lava khumbheka.

DYONDZO I XIKHIYA

Holobye wa Nkunguhato, Nkambisiso no Hlela eka Hofisi ya Phuresidente, Jeff Radebe, u tlhele a endzela ndzhawu liya sweswinyana no hlohlotela vadyondzi ku tirha hi matimba exikolweni, va nga languti mintlhotlho leyi va hlanganaka na yona.

“Dyondzo yi ta ku nyika xivandla xo antswa

ku tlula vatswari va wena, se vutihlamuleri bya wena i ku tihlayisa leswaku mi tava vaaki vo antswa na varhangeri va mundzuku,” u vurile.

Holobye u endzerile Xikolo xa Sekondari ya Eersterust na Xikolo xa le Henhla xa Prosperitas ku yingisela no twisisa mintlhotlho leyi vadyondzi na vadyondzisi va hlanganaka na yona. U komberile vadyondzi leswaku va nga kongomisi mihleketo ya vona eka leswo biha leswi nga va rhandzela, kambe va tinyiketela eka tlhelo ra kahle ra vutomi.

“Endlani leswaku milorho ya n'wina ya vumundzuku byo vangama yi mi hlohlotela. Mi fanele ku va xin'wana evuton'wini. Mi

fanele mi navela ku va vadyondzisi, vaongori, vadokodela, van'watisayense, van'wamaxelo na swo tala. Xibakabaka hi xona xi sivelaka ntsena eAfrika-Dzonga,” u vurile.

Holobye Radebe u hlohloterile vadyondzi ku tinyiketela ku va van'wamabindzu leswaku va ta va na mabindzu ya vona no vuyisela vuvekisi eka vaaki va vona.

Xandla xa Holobye wa Nkunguhato, Nkambisiso no Hlela eka Hofisi ya Phuresidente ku katsa na Nhluvukiso wa Vantshwa, Buti Manamela, u endzerile Xikolo xa le Hansi xa Nantes eEersterust ku hlohlotela vadyondzi ku kongomisa eka tidyondzo ta vona no hlayisa

> Swi emahlweni eka pheji 2

Rivala ra swihahampfhuka ri huhutela vutomi eka ikhonomi ya Kapa Vuxa

Vuyo Bathembu

Rivala ra Swihahampfhuka ra Mthatha leri nga pfuxetiwa, leri nga na muako wa xitichi na rivala swintshwa swa R700 miliyoni, ri languteriwele ku va ri cinca xiyimo xa ikhonomi ya xifundzha no tumbuluxa mintirho yo hlaya.

Phiremiya ya Kapa Vuxa Phumulo Masualle sweswinyana u rhangerile rendzo ra vuhangalasi bya mahungu ra rivala ra swihahampfhuka; leri nga ekusuhu no hela naswona u vekile ti 30 Hlangula tanihi hi siku ra xikongomiso ro pfula ximfumo ndzhawu leyi ya languteko lowu-ntshwa.

Rivala ra swihahampfhuka ra Mthatha leri nga pfuxetiwa a ku vekiwele leswaku ri ta pfuriwa ximfumo hi Dzivamisoko, kambe xitereka eka vumaki bya tinsimbhi na mpfula leyi a yi zumba yi na swi vangile minhlwelo.

Rivala ra swihahampfhuka ri kumeka eka xiphemu xa le vuxeni xa Kapa Vuxa, ndzhawu leyi nga fuma hi mfuwo na kaya ra Wild Coast, laha ku endzeriwa hi vapfumba va laha kaya na va le matikweni mambe.

Patu lerintsongo ra rivala ra swihahampfhuka na tinyanghwa ta muako swi endlile leswaku rivala ri nga koki rinoko eka tikhamphani ta vuhahisi.

Airlink, i khamphani ya vuhahisi leyi tirhaka ku suka eRivaleni ra Swihahampfhuka ra Mthatha, leyi nyikaka marendzo yo suka eJohannesburg. Kambe leswi hinkwaswo swi ta cinca. Mfumo wa xifundzhankulu wu tshembha leswaku tikhamphani to tala ta vuhahisi sweswi ti ta haka ku ya no suka eRivaleni ra Swihahampfhuka ra Mthatha, endzhaku ka loko ri pfuxetiwele.

Rivala ra swihahampfhuka sweswi ri nga kota ku amukela xihahampfhuka lexikulu naswona vakhandziyi va 36 200 va chikile kwale ku sukela hi Dzivamisoko lembe leri. Miantswiso eka rivala ra swihahampfhuka yi katsa tindzhawu to wisela ta vakhandziyi, tindzhawu to xavisa no dyela swakudya na tindzhawu to tirhela ta tikhamphani tin'wana ta swihahampfhuka. Ku na muako laha va lombisiwaka mimovha, na ndzhawu yo paka mimovha, na switirhisiwa swo hlantswela.

Vuhlayiseki byi tlakusiwele, leswaku swiharhi leswi nga lahleka swi fambela kule na rivala, naswona ku na mavoni yo komba ndlela loko ku chikiwa yantshwa lava ya fikelelaka swiyimo swa misava hinkwayo swa vuhahisi.

Rivala ra Swihahampfhuka ra Mthatha i xiphemu xa phurogireme ya mfumo yo aka switirhisiwa naswona ku pfuxeta ku endlilele ehansi ka phakeji ya nghenelelo ya Phuresidente

eka vulawuri lebyi nga hundza. Xitepe lexi landzelaka i ku tumbuluxiwa phaka ya tihofisi na ndzhawu ya switolo na mafundzha erivaleni ra swihahampfhuka eka ndzhawu leyi laha ku nga haheriweki kona, leswi nga ta katsa hotela na senthara ya tinhlengeletano yikulu.

Hi nkarhi wo akiwa kwalomuya ka mintirho ya 223 yi tumbuluxiwele naswona 120 wa lava a va thoriwile a ku ri vantshwa. MEC wa Kapa N'walungu wa Vutleketli Weziwe Tikana u vurile leswaku Rivala ra Swihahampfhuka ra Mthatha lerikulu no antswa i ra nkoka eka nkulo wa

SWESWI

Rivala ra swihahampfhuka Mthatha ri nge ndlandlamuxi ikhonomi ntsena, kambe ri ta engetelela nhlayo ya mintirho eka exifundzheninkulu.

KHALE

Vuk'uzenzele i MAHALA ... kambe yi hundzise loko u hetile

ANGARHELO

Misava yi tisa swivandla eka vaaki va Nodunga

Aaron Zulu, mutshamaxitulu wa Nhlangano wa Miako ya Vaaki va Nodunga , a khomile swinerekisi leswi nga rimiwa eka misava leyi a nga va vun’winyi bya yona na swirho swin’wana swa vaaki.

Noluthando Mkhize

Aaron Zulu (58) a nga ehleketi leswaku siku ri ta fika laha a nga ta tlhelela eka misava leyi a nga tswaleriwa ka yona endzhaku ka maendlele ya xihlawu-hlawu ya n’wi sindzisile na ndyangu wa yena ku suka ekaya ra vona.

Hi 1913, magidi ya mindyangu ya vantima yi susiwile hi nsindziso eka misava ya vona hi mfumo ya xihlawuhlawu, hi ku landzela ku tivisiwa ka Nawu wa Vatshami eMisaveni.

Va tsapiwile eka misava ya vona, emakaya, eka Vutshamo na xindzhuti xa vona naswona va sindzisiwile ku ya tshama eka mimfumo ya matikoxikaya kumbe ku rhurhisiwa va tshama eka swidorobana leswi nga kunguhatiwangiki kahle no nyikiwa vukorhokeri.

Hi 1994, mfumo wa xidemokirasi wu boxile xilaveko xa misava na mpfuxeto wa swa timbe-wu tanihi xiphemu xo phahlelana mariyeta xa rixaka.

“Hi sindzisiwile ku suka eka misava ya hina. Makaya ya hina ya hisiwile naswona na tihomu ta hina ti dlawile,” ku vula Zulu.

Zulu hi un’wana wa vakoxi lava tlulaka 76 000 lava nga kuma misava ya vona nakambe hi ku pfuniwa hi phurogireme yo vuyisela misava ya mfumo. Ndzawulo ya Nhluvukiso wa Matikoxikaya na Mpfuxeto wa Misava yi tirhisile ku tlula R24.6 biliyoni eka phurogireme.

Zulu i mutshamaxitulu wa Nhlangano wa Miako ya Vaaki va Nodunga (CPA), lowu yimelaka mindyangu ya 376.

Vaaki va Nodunga va sayinile ntwanano wo hirha wa malembe ya 10 na khamphani yo paka na maphepha ya Mondi eka bindzu ra swihlahla eka 685 wa tihekitora ta misava, leri durhaka R7.4 miliyoni, ku va pfuna ku kuma vuswikoti lebyi lavekaka ku vuyeriwa ku suka eka swivandla swa mabindzu eka misava.

KU KOXA KU VUYISERIWA MISAVA

Hi 2012, endzhaku ka malembe yo hundza 27 yo ringeta ku koxa ku vuyiseriwa misava, Nodunga CPA yi vuyiseriwile 2 897 wa tihekitora. “Andzi nga ehleketi leswaku ndzi nga tlhelela ekaya ra mina. A ndzi ehleketa leswaku a ku ri wona makumu ya hina hikuva hinkwaswo leswi a hi ri na swona swi tekiwile,” ku vurile Zulu.

Zulu na vaaki va Nodunga va yisile xikoxo xa vona hi 1995.

“Hi hlanganile na swiphiqu swo tala swinene, na le ka vaaki, leswi nga vanga minhlwelo yo karhi. Eku sunguleni a hi nga tivi leswaku laha hi nga ya ka kona ku kuma mpfuno wo koxa misava ya hina nakambe.”

Zulu u vurile leswaku ntirho wa ntiyiso wo koxa nakambe misava ya vona wu sungurile hi 2008 loko varhumiwa va mfumo va endlile miendzelo ya nkarhi na nkarhi eka misava leyi a ku tshama van’wamapurasi, ku yi kambela.

“Hi nkarhi wa maendlele lawa, a hi tirha na Khomixini yo Vuyisela Timfanelo ta Misava ya KwaZulu-Natal. A swi tika hikuva swirho swa vaaki swin’wana a swi rhurhile naswona a va tshama eka tindzhawu tin’wana kwalaho a ho fanela ku navetisa eka vuhangalasi bya mahungu ku ringeta na ku va kuma.”

Khomixini yo Vuyisela Timfanelo ta Misava ya KwaZulu-Natal yi wela ehansi ndzawulo ya xifundzhankulu ya Vurimi na Nhluvukiso wa Matikoxikaya.

Endzhaku ka loko vakoxi va Nodunga va kumekile, va vumbile Nodunga CPA.

“Hi komberile vanhu lava va nga va ka va ri

ni vuswikoti eka swa dyondzo ya akhawutingi kumbe ku fambisa mabindzu hikuva a hi ri na kungu na purasi leri. Hi nkombo eka komiti.”

SWIVANDLA SWA MINTIRHO

CPA yi tsarisile Nodunga Farming, leyi fambi-siwaka hi valawuri vanharhu, ku kotisa vaaki ku endla mabindzu eka misava leyi va yi koxeke.

Nodunga Farming yi kumile R17.8 miliyoni ku suka eka Phurogireme ya Ndzawulo yo Aka hi vuntshwa na Nhluvukiso (RADP) leyi nga tivisiwa hi 2009.

RADP yi nyika vuleteri na nhluvukiso eka lava nga kuma misava hi ku pfuniwa hi phuro-gireme ya mpfuxeto wa misava.

“Loko hi ta va hi kumile misava hi 2012 a hi ri hava nchumu xo fambisa mapurasi kumbe xo sungula bindzu. Mapurasi a ya ri eka xiyimo xo biha swinene naswona a ku nga ri na gezi.”

Namuntlha Nodunga Farming yi rima mi-mova, timangwa, swinerekisi, tinombhela na timanga ta makhadamiya.

Ku na 239 wa swirho swa vaaki leswi tirhaka epurasini na 42 wa vatirhi va nkarhinyana.

KU VEKISA EKA VAAKI

Handle ko nyika swivandla swa mintirho, Nodunga Farming yi phakela tiyunifomo ta swikolo eka swikolo swa ntlanu, eka vana va 1 500, lembe rin’wana ni rin’wana.

“Hi vonile xilaveko xo hluvukisa swikolo eka ndzhawu leyi hi ku phakela tiyunifomo. Hi tlhela hi pfuna hi migingiriko ya vuhungasi na tigerhe ta mintlangi ku endla leswaku vana va tsakela xikolo.”

Nodunga Farming yi tlhela yi pfuna mindya-ngu leyi nga swela. Yi va akerile tindlu no va nyika tivhochara ta girosa.

“Ku fikela sweswi hi akile tindlu tinharhu ta swirho swa vaaki. Swirho swa vaaki swa pfumeleriwa ku endla mapapila ya swilaveko swa vona. Ku nga va swin’wana ni swin’wana ku sukela eka ku pfuneta eka nkosi kumba tibasari ta dyondzo. Hi kambela mapapila naswona ha pfuna laha hi swi kotaka.”

Hi nkarhi wa wo hetelela wa lembe xi-mali ra khamphani, mbuyelo wa yona a wu ri R17 miliyoni, ngpfungofu ku suka eka 36 wa tithani ta mimova leti yi nga ti rima.

XITSUNDZUXO EKA VAVUYERIWA HI MISAVA

Zulu u vurile leswaku ku va n’wamapurasi loyi a nga humelela munhu ku lavela a ri na ku tsakela.

“Mimbuyelo yi kona eka bindzu, kambe munhu u fanele ku leha mbilu. U fanele ku tiva ku fambisa bindzu naswona u fanele ku tiva leswaku swi durha ku fika kwihi ku fambisa purasi.”

U engeterile leswaku vavuyeriwa va fanele ku ku tirha swin’we ku tiyisisa leswaku va endla swin’wana eka misava.

“Bindzu ra vurimi a ri tirhi loko ku ri na ku hambana hi miehleketo ko tala.”

Jabulani Dube, mulawuri wa swa timali, u vurile leswaku vavuyeriwa va fanele va rhanga hi ku leteriwa va nga si teka misava.

“Hi na vutivi byo rima mimova leswi vekaka eka xiyimo xa kahle. Hi nga tsakela no dyo-dzisa vanhu lava ngenhaka eka xiyenge lexi.”

[Mfumo wu twa xikombelo xa Eerst-erust] > Swi suka eka pheji 1

mbango wa vona.

U endzerile xikolo ku ya byala xirhapa xa matsavu na minsinya ya mihandzu no hlohlotela vadyondzi ku tshama exikolweni no hlayisa mbango wa vona, va sungula hi xirhapa xa matsavu lexintshwa na minsinya. Swikumiwa ku suka eka xirhapa xa matsavu na minsinya ya mihandzu swi ta pfuneta xikimo xa xikolo xo phakela swakudya, lexi nyikaka swakudya eka vana va kwalomuya ka 400 eka vana masiku hinkwawo.

Xandla xa Holoby xiphemile leswaku vatshwa va le xikarhi ka ku aka Afrika-Dzonga wo antswa.

Loko hi languta emahlweni, mfumo wu tirhisanele ni maphorisa, vantshwa na swirho swin’wana endzhawini ku ololoxa swivilelo

Hofisi yo fambafamba yi endla leswaku swikoxo swa misava swi vevuka

Noluthando Mkhize

Hofisi yo fambafamba yo vuyisela misava yi ta va yi ri karhi yi famba eKwaZulu-Natal (KZN) na le Kapa Vuxa ku endla maendlele yo yisa swikoxo leswaku ya vevuka.

Hofisi yo fambafamba, ku nga bazi, yi vumba xiphemu xa Phurogireme ya mfumo yo Vuyisela Misava.

Maendlele ya swikoxo swa misava ya kotisa vanhu lava nga susiwa hi nkanu emisaveni ya vona hi nkarhi wa xihlawuhlawu ku endla swikoxo swa misava.

KZN yi na tihofisi timbirhi ntseba to yisa swikoxo, ePietermaritzburg na le Vryheid, na-swona hofisi yo fambafamba yi ta kotisa vanhu ku yisa swikoxo swa vona ekusuhu ni makaya ya vona.

Bazi ku ta avelaniwa hi rona na Kapa Vuxa, laha ri nga ta tshama tinhweti tinharhu hi nkarhi eka xifundzhankulu xin’we.

MEC wa KZN wa Vurimi na Nhluvukiso wa Matikoxikaya Cyril Xaba u vurile leswaku bazi ri vekiwiwe thekinoloji ku phurosesa swikoxo hi ndlela ya xitironiki.

“Mfumo wu tshembha leswaku maendlele ya ta tirha hi ku hatlisa hikuva swikoxo hinkwaswo swi ta endliswa hi ndlela ya xitironiki,” u vurile. Hi Nyenyenyani lembe leri nga hela Palamende

yi pasisile Nawumbisi Ndzhundzhuluko wo Vuyisela Timfanelo ta Misava, lowu pfuleke na-kambe maendlele yo vuyisela misava.

Siku ro hetelela rintshwa ri engeteleriwele ku ya eka ti 31 N’wendzambahala 2018 no tirhela mu-nhu un’wana ni un’wana loyi a nga rhurhisiwa endzhawini ya yena endzhaku ka ti 19 Khotavuxika 1913.

Phurogireme yo vuyisela yi nyikile ndziriso eka nhlayo yikulu ya vakhumbheki lava nga tekeriwa misava naswona lava nga endla swikoxo hi ti 31 N’wendzambahala 1998, siku ro hetelela ra nkarhi lowuya.

EKZN, 16 000 wa swikoxo swi yisiwile hi nkarhi wa masungulo wo endla swikoxo.

“Eka leswi, 14 000 swi phurosesiwile naswona ka ha sele swa 2 000. Leswi swi ta phurosesiwa hi nkarhi wun’we na swikoxo leswintshwa, laha xikongomiso xa mahakelelo xi nga ta vekiwa eka leswi nga endliswa ku nga si fika 1998.”

Hi ku ya hi Ndzawulo ya Rixaka ya Nhluvukiso wa Matikoxikaya na Mpfuxeto wa Misava 76 000 wa swikoxo swa misava swi hetisisiwele hi Nye-nyankulu 2012.

Ku tlula miliyoni va vavuyeriwa etikweni hinkwaro va kumile ku tlula tihetitarata 2 mili-yoni ta misava.

Ntsengo wa mali ya phurogireme yo vuyiseri-wa misava a ku ri R24.6 biliyoni.

U yisa njhani xikoxo xa misava

- Xana u nga yisa kwihi xikoxo xa wena xa misava?**
- Gauteng:** 9 Bailey Street, Corner Steve Biko and Johannes Ramokhoase Street, Arcadia, Pretoria. Riq: 012 310 6500
 - Free State:** Old Postbank Building, (Corner East Burger and Selbourne Street, Bloemfontein). Riq: 015 430 0444
 - KwaZulu-Natal:** Umhlaba House, 139 Langalibalele Street, Pietermaritzburg and 158 -160 High Street, Vryheid. Riq: 033 341 2674
 - Kapa Vuxa:** Old SARS Building, 22 Station Street, East London and 66 Prince Alfred Street, Queens-town. Riq: 043 722 1487
 - Kapa N'walungu:** Hyesco Arcade, 4 – 8 Old Main

- Road, Kimberley. Riq: 053 807 5700
- N'walungu Vupeladyambu:** Unit 4 Batlhaping Street, (Kusuhu na Muako wa SARS), Mmabatho and Prime Plaza Building 52 Market Street, Vryburg. Riq: 018 389 9658/9600
- Kapa Vupeladyambu:** : Van der Sterr Building, Rhodes Avenue, Mowbray, Cape Town and 33 Shamrock Place, 97 York Street, George. Riq: 021 658 4300
- Limpopo:** 61 Biccard Street, Polokwane. Riq: 015 284 6300
- Mpumalanga:** Restitution House, 30 Samora Machel Drive, Mbombela and 23 Hi-tech House Corner Botha and Rhodes Streets, eMalahleni. Riq: 013 752 4054

swa vaaki no ta na swintshuxo. “Hi le ku humeleleni naswona Phuresidente u ta tiyisisa leswaku hi dzikisa nyimpi leyi no ttherisela vaaki endzhaku eka vanhu va Eersterust,” ku vurile Xandla xa Holoby Manamela.

HOFISI YINTSHWA YA VANTSHWA YA EERSTERUST

Ejensi ya Nhluvukiso wa Vantshwa va Rixaka (NYDA) yi ta pfula hofisi eEersterust ku nga se hela Hukuri lembe leri, ku nyika mahungu eka vantshwa hi mhaka ya dyondzo, switsundzuxo swa tidyondzo, mintirho na swivandla swa ikhononi.

NYDA, hi ku tirhisana na Doroba ra Tshwane na xifundzhankulu, yi kunguhata ku tirhisa Phurogireme ya Nhluvukiso wa Switirhisiwa swo Akiwa hi Vantshw eEersterust, laha 100 wa vantshwa lava

sukaka eka vaaki va nga ta aka 100 wa tindlu ku ololoxa ku xota ka tindlu. Va ta leteriwa eka ku aka tindlu, ku pulambara, no saha mapulangi.

Meyara wa Doroba ra Tshwane Kgosientsho Ramokgopa u vurile leswaku masipala wu vekile R300 miliyoni ya minhlangano ya vantshwa no hlohlotela vantshwa endzhawini ku sungula minhlangano ku lwa na mpfumaleko wa mintirho.

Ku engetela, R15 miliyoni yi vekiwile etihelo ya vadyondzi lava tikarhataka swinene va ka metiriki lava humesaka mimbuyelo va kahle kambe va nga koti ku fikelela timali ta swikolo swa titheixari.

Doroba ra Tshwane ri ta tirha na vaaki ku aka switirhisiwa swa vaaki swa mintlangu, gozaleri nga hlohlotela vantshwa ku suka eswitarateni.

ANGARHELO

Timhaka ta Xikaya yi antswisa vuorhokeri eka hinkwavo

Vatswari va fanele ku tsarisa vana va vona lava ha ku beburiwaka exikarhi ka masiku ya 30 loko va beburiwile ku pfuneta mfumo ku kunguhata ku ya emahlweni.

Noluthando Mkhize

Ku sukela hi Sunguti 2016, vatswari lava tsarisaka ku beburiwa ka vana va vona endzhaku ka 30 wa masiku va ta fanela ku tiyisisa eka Ndzawulo ya Timhaka ta Xikaya leswaku hakunene i vaakatiko va Afrika-Dzonga.

Leswi i ku ya hi Mulawuri-Angarhelo wa Ndzawulo ya Timhaka ta Xikaya, Mkuseli Apleni, loyi sweswinyana a nga vulavula na Vuk’uzenzele.

U vurile leswaku i vutihlamuleri bya vatswari ku yiyisisa leswaku tincece leta ha ku beburiwaka ti tsarisiwa na Ndzawulo ya Timhaka ta Xikaya eka masiku ya 30 loko ti beburiwile.

“Loko leswi swi nga endlwi, vatswari va ta fanela ku hlamusela leswaku hikokwalaho ka yini va nga kotangi ku tsarisa n’wana wa vona eka masiku ya 30. Hi ku ya hi nhlamuselo ya vona, xikombelo xa vona xi fanele ku amukeriwa hi Mulawuri-Angarhelo kumbe hi Holobye tanihileswi hi lavaka ku tiyisisa leswaku vatswari va twisisa leswaku va fanele ku landzelela milawu.”

Phuresidente Jacob Zuma na khale ka Holobye wa Timhaka ta Xikaya, Dokodela Nkosazana Dlamini-Zuma, va simekile phurogireme yo tsarisa ku beburiwa loku nga hlwela ka vana

va vona eka nkarhi lowu lavekaka.

“Pholisi ya Ndzawulo yi vula leswaku ngeh-niso wo sungula eka rhejisitaru ra rixaka ra nhlayo va vanhu i ku tsarisiwa ka ku beburiwa. Khale vanhu a va nga twisisi leswaku hikwala ka yini va fanele ku tsarisa vana va vona.”

Apleni u vurile leswaku a ku ri na swibedllele swo tlula 300 laha tikweni leswi a swi tirha na ndzawulo ku tiyisisa leswaku vana va tsarisiwa loko va beburiwile.

Loko phurogireme ya ku tsarisiwa ko hlwela yi simekiwile, ndzawulo yi vi le na kwalomuya ka 500 000 wa mintsariso ya ku beburiwa loku nga hlwela.

“Nambara leyi yi yile chikile yi ehansi ka 100 000.”

Hi ku ya hi Apleni, tincece leti tsarisiwaka eka masiku ya 30 ta swi kota ku kuma mali ya mudende ya mfumo tanihileswi ku lavekaka xitifikhethi xo helela loko ku fanele ku endlwi xa xikombelo.

Ku tsarisa vana swi pfuna mfumo ku kunguhatela swa vumundzuku.

Apleni u vurile leswaku ndzawulo ya yena a yi ri ku tirheni na tindzawulo tin’wana ta mfumo tanihi xiphemu xa Operation Fiela ku endlle leswaku Afrika-Dzonga ri titwa ri hlaiyisekile.

“Vaaki va Afrika-Dzonga na vahlapfa va fanele ku landzelela milawu. Ku na vonelo

ro hoxeka ra leswaku Operation Fiela yi kongomisiwe ngofu eka vahlapfa. EAfrika-Dzonga hi na endllelo ro katsakanya. Loko maphorisa ya endla misecho, hi ku tirhisana na Ndzawulo ya Timhaka ta Xikaya na tindzawulo tin’wana ta mfumo, va khoma un’wan na un’wana loyi a kumekaka a ri na swidzidziharisi, swi nga khathaleki leswaku i muakatiko wa Afrika-Dzonga kumbe i muhlapfa.”

OPERATION PYRAMID

Ndzawulo yi simekile *Operation Pyramid* ku tiyisisa vulawuri bya matimba emidzilekanini.

Xikongomelo xa Operation Pyramid i ku andlala masungulo ya Ejensi ya Vufambisi bya le Mindzilekani (BMA) ku antswisa vurhangeri na ntirhisano exikarhi ka mfumo na vanakulobye va vaakatiko ku hlaiyisekisa misava ya tiko, moya na mindzilekano ya malwandle.

Hi nkarhi wa ku simekiwa ka phurogireme sweswinyana, Holobye wa Timhaka ta Xikaya Malusi Gigaba u vurile leswaku mintlhotlho leyi nga langutana na vufambisi bya mindzilekano i minhlango ya vanhu, vugevenga lebyi nga lulamisiwa, migingiriko ya vugevenga, vutherorisi, minxaka ya swilana na swiharhi swo kala leswi nga nghozini, switirhisiwa swa ntumbuluko na mavabyi ya swiharhi, swimilana na vanhu.

Gigaba u engeterile leswaku swiphemu swikulu swa xibakabaka na le kusuhi na lwandle swi le khombyeni ra swihahampfu ka leswi nga ri ki enawini na minhlango ya le lwandle.

BMA yi ta va na vutihlamuleri eka switirhisiwa no lunghisa tiphoto to nghena hi tona naswona yi ta tumbuluxa ndzhavuko wa nhlangano wa yona, no boxa swiyimo swa vukorhokeri.

Apleni u vurile leswaku Ndzawulo ya Timhaka ta Xikaya a yi ri eku tirheni na tindzawulo ta mfumo ta 11 ku tumbuluxa BMA.

“Ndzi lava ku tisa vutihlamuleri hinkwabyo ehansi ka ejensi yin’we. Hi 2017, vufambisi bya mindzilekano byi ta va byi tshamisekile.”

TIMHAKA TA XIKAYA TI ENDLA SWA XIDIJITI

Apleni u vurile leswaku leyi i minkarhi yo tsakisa eka ndzawulo tanihileswi yi tilungiselaka ku tlakusa vukorhokeri bya yona hi ku pfuniwa hi thekinoloji leswi nga ta tiyisisa

leswaku Timhaka ta Xikaya ti tirha kahle.

“Vanhu va ta kota ku endlle swikombelo swa tiphasisipoto kumbe swikhadana swa mapasi hi nkarhi wa vona wo wisa, eka netiweke no hakela hi ndlela ya hundzisa ya xitironiki. Va fanele ku endzela bangi ku ya tekiwa migandlo ya tintiho na swifaniso.”

Ndzawulo yi endlile xinakulobye na tibangi ku kotisa vanhu ku endlle swikombelo etibangi ta vona.

“Hi ehlekea leswaku thekinoloji i nhlamulo. Endzhaku ka loko u endlile xikombelo xa phasisipoto, swi fanele swi teka masiku yo ringana 13 ku va yi kumiwa.”

Mulawuri-Angarhelo wa Timhaka ta Xikaya Mkuseli Apleni u vula leswaku ndzawulo yi tiba xifuva hi vukorhokeri bya yona hi ku pfuniwa hi thekinoloji.

Ku kuma vuxokoxoko byo hlaiya tihlanganise na: 0800 60 11 90

Vaaki va tlakusiwa

Noluthando Mkhize

Xilaveko xa ku vona vaaki va tlakusiwa va rhangeriwe hi muntshwa wa xiphurofexinali Yolanda Madyira, 27, ku va xiphemu xa Nhlangano wa Jessica Fortuin (JFF), phurogireme ya malembe ya mbirhi leyi tlakusaka nhluvukiso wa vaaki.

Eka malembe yan’wana na yan’wana, vantshwa va 33 va hlawuleriwa phurogireme leyi, leyi va dyondzisaka ku tumbuluxa no fambisa minhlango ya vaakatiko ya nkarhi wo leha leyi tirhaka ntirho wo vonaka eku hluvukiseni ka vaaki.

Va tlhela va dyondza ku fambisa mapfhumba lawa ya ngenisaka mali lawa ya vuyerisaka vaaki na vona vinyi.

JFF, phurogireme ya Ejensi ya Nhluvukiso wa Rixaka (NDA) leyi kongomaneke na ku lawula no cinca swiyimo swa ikhonomi ya miganga ya vanhu, yi thiyiwile vito ra mufi Jessica Fortuin, mutirhi wa vanhu loyi a ngenelele eka NDA hi 2003 naswona u vonakile eka nhluvukiso wa vaaki eka malembe ya 34.

“Swi na nko ka swinene leswaku tanihi vantshwa hi vonaka eka nhluvukiso wa vaaki va hina. Hi na matimba yo aka ku cinca no lwa na swiphiko va vanhu swo fana na nxaniso wa swidzidziharisi na madzolongu eka vaaki,” ku vurile Madyira.

NDA yi simekile JFF hi 2014 ku ndlandlamuxa

nhluvukiso wa vaaki hi ku langha no hluvukisa vantshwa lava ha ku thwasaka eka mintirho ya ntirho wa swa vanhu, tidyondzo ta nhluvukiso, ndzavisiso na tisayense ta vanhu na vumunhu.

NDA, ejensi ya Ndzawulo ya Nhluvukiso wa Vanhu, yi nyikiwile ntirho wo hunguta vusiwana hi ku ngenelerisa minhlango ya vaakatiko no va nyika vuswikoti byo nyika matimba eka vaaki.

Madyira, loyi a nga na digiri ya sayense ya tipolitiki yo suka eYunivhesiti ya Kapu Vupeladyambu, u vurile leswaku loko a nga se ngenelele eka JFF a nga wu kumi ntirho.

U kumeka ehofisini ya NDA eKapa, Madyira u sungurile vuleteri bya yena lembe leri nga hundza. U tsakela swinene ku tirha eka minhlango leyi nga bindzuriseki (tiNPO), hikuva yi pfuna ku tlakusa tiko.

“Ntirho lowu ndzi wu endlaka wu ndzi nyika ntokoto wo tirha na tiNPO. Hi pfuneta ku letela vanhu eka minhlango no va dyondzisa hi ndlela leyi NPO yi faneleke ku fambisiwa ha yona tanihileswi xikongomelo xa tona ku nga ku pfuna vaaki.

“Ku va xiphemu xa phurogireme leyi swi tlhele swi ndzi dyondzisa leswaku swi vula yini ku swela. Sweswi ndzi le ku languteni ka tindlela to pfuna tiNPO leti ndzi tirhaka na tona leswaku ti antswa”

Muofisirinkulu wa NDA, Dokodela Vuyelwa Nhlapo u vurile leswaku phurogireme yi nyika

vantshwa xivandla xo kuma ntokoto, ntila lowu kongomeke na nhlohlotelo wa nhluvukiso no humelela.

“Hi phurogireme leyi, hi lulamisa vantshwa ku fikelela vuswikoti bya vona hi ku hetiseka no tifambisa hi voxu na tindlela ta vaaki va vona ta nhluvukiso na ku humelela,” ku vurile Dokodela Nhlapo.

NDA yi thela yi hoxa xandla eka ndzavisiso eka xiyenge xa nhluvukiso naswona yi paluxile vathwasana yan’wana eka swivandla swa ntirho wa ndzavisiso.

Yi vona leswaku swi na nko ka eka vantshwa ku hlholoteriwa ku ya eka xiyenge xa nhluvukiso no tirha ntirho wo vonaka eku hunguteni ka vusweti.

“Xiphemu lexi xi lava miehleketo yintshwa leyi nga ta ta na tiphurogireme na tiphurojeke ku nyika atimba eka vaaki lava nga swela na va le matikoxikaya no nhohlotela swinakulobye exikarhi ka vaaki, vaakatiko, mfumo na mabindzu lawa ya nga ri ki ya mfumo,” ku vurile Dokodela Nhlapo.

XILAVEKO LEXI KULAKA XA VATIRHI VA VANHU

Eku sunguleni ka lembe leri, Holobye wa Nhluvukiso wa Vanhu Bathabile Dlamini u vurile eka Indaba ya Vatriri va Vanhu leswaku ku na laveko wa vatriri va vanhu laha tikweni.

Sweswinyana, nhlayo ya valanguteri ku ya

eka vatriri yi famba kwalomuya ka 1:10 ku fikela eka 1:13 hi ku ya hi ndzhawu leyi va nga eka yona, laha swi siyaka vatriri votala va tirha va ri hava vulanguteri.

Ndzawulo yi vurile leswaku nhlayo ya vatriri va vanhu eka nhlayo ya vanhu va tiko hinkwaro yi pimanyisiwile kwalomuya ka 1: 5000, leswi nga ehenhla ka mimpimo leyi nga ringanyetiwa. Leswi swi nyanyisiwile hi ntiyiso wa leswaku vatriri va vanhu va langu-teri-wile hi vaaki ku va vatriri vo angarhela va nhluvukiso’.

Xivangelo xa leswi i matirhiselo ya biha ya mikhuva na swiyimo eka ntirho wa ntirho wa vanhu.

Ku kota ku fikelela 55 000 wa xikongomiso xa mutirhi va vukorhokeri bya vanhu, tanihileswi swi nga boxiwa hi Kungu ra Nhluvukiso wa Rixaka, ndzawulo yi sungurile phurogireme ya xikolaxipi lexi hakelelaka swichudeni leswi lavaka ku dyondzela ntirho wa vanhu etiyu-nivhesiti.

Ku sukela loko xikolaxipi xi sungurile hi kwalomuya ka 8 000 wa vantshwa va thwasile hi ku pfuniwa hi ndzawulo. Ku tlula 3 500 wa lava va tekiwile eka vukorhokeri bya mfumo. Ndzawulo yi le ku tirheni ekusuhi swinene na swifundzhankulu ku ololoxa mhaka yo teka vathwasana.

Ku kuma vuxokoxoko byo hlaiya tihlanganise na: 011 081 5500